

EVARD RASKIN

«Elisabeth van België. Een ongewone koningin»

Antwerpen/Amsterdam, Houtekiet, 2005, 459 p.

De nieuwe biografie van koningin Elisabeth door Evrard Raskin is zonder meer een bijzondere prestatie te noemen. Raskin, bekend als biograaf van Gerard Romsée en prinses Lilian, legt hier voor de eerste maal in de historiografie een uitvoerige en kritische studie over het leven van de koningin neer. In tegenstelling tot de tientallen biografieën die sinds de Eerste Wereldoorlog van koningin Elisabeth werden gepubliceerd, kan de auteur niet worden verdacht van overdreven royalisme. Voorheen waren het vooral hagiografieën, waarin Elisabeth als koningin-verpleegster of als patrones van kunst en cultuur werd bewierookt. Enkele

publicaties over sommige aspecten van haar leven niet te na gesproken, verschijnt nu, veertig jaar na haar dood, de eerste uitgebreide studie.

Met een afstandelijke blik en een scherpe pen ontvouwt Evrard Raskin het bewogen leven van koningin Elisabeth (1876-1965), die wellicht de meest tot de verbeelding sprekende vorstin van ons land kan worden genoemd. Bij een breed publiek is ze bekend omwille van haar liefde voor kunst en cultuur. De muziekwedstrijd Koningin Elisabeth herinnert jaarlijks aan de melomane koningin. De heldhaftige rol van het koningspaar tijdens de Eerste Wereldoorlog is een mythisch gegeven in de geschiedenis van onze dynastie, een mythe die het Belgisch nationalisme na de Eerste Wereldoorlog moest aanwakkeren. Ook het beeld van Elisabeth als bejaarde, vrijgevochten dame, die naar communistische landen reisde, is bij velen bekend.

Elisabeth is de eerste, en tot nog toe enige Belgische koningin die zelfbewust en nadrukkelijk uit het voetlicht van haar echtgenoot trad. Bovendien groeide ze tijdens de dertig jaar na de dood van koning Albert I, uit tot een sleutelfiguur in de wereld van kunst en cultuur. Ze staat tevens bekend als een eigenzinnige persoonlijkheid die steeds haar zin doordreef, wat door haar positie niet zo moeilijk was. Met nieuw feitenmateriaal en talloze getuigenissen wordt dit beeld in Evrard Raskins boek verduidelijkt, aangescherpt en soms ook bijgesteld. Zo

ontmaskert Raskin het verhaal van de 'koningin-verpleegster', die de soldaten in de Eerste Wereldoorlog permanent zou hebben bijgestaan. Haar sporadische bezoeken aan gewonde soldaten waren niets bijzonders voor adellijke dames. Ze verbleef trouwens lange periodes in het buitenland, veilig en ver weg van het oorlogsgeweld. Haar belangstelling voor en instemming met het communisme wordt dan weer gestaafd met een aantal nieuwe feiten en getuigenissen. Wat destijds en soms nog steeds werd weggevuifd als een absurde veronderstelling, wordt in dit boek bewaarheid: Elisabeth hing een maatschappijbeeld aan dat ze goeddeels in de communistische regimes terugvond.

Door het grote aantal nieuwe feiten uit bronnen zoals de correspondentie tussen de leden van de koninklijke familie of vanuit vertrouwelijke informatie uit de entourage van de koningin, doet Evrard Raskin meer dan het opsmukken van een bekend verhaal. De mening van een invloedrijke commentator, die beweert dat Raskin niet veel nieuws vertelt¹, kan in die zin worden gecontesteerd. We delen daarentegen wel de kritiek op de titel van het boek. Het lapidaire 'een ongewone koningin' is te flets om de lading te dekken. Het lijkt wel of de inspiratie van de auteur, na ruim vierhonderd vijftig pagina's, was uitgeput. Misschien had ook de uitgever hier ter hulp kunnen komen. Of wil de auteur duidelijk maken dat Elisabeth inderdaad niemand méér was dan gewoonweg een ongewone koningin?

¹ MARC REYNEBEAU in *De Standaard der Letteren*, 28.4.2005.

Nieuw in Evrard Raskins biografie is de grote aandacht voor de periode voorafgaand aan Elisabeths leven als koningin. Bijna een derde van het boek wordt besteed aan de beschrijving van haar jeugd in Beieren en haar eerste jaren in België als kroonprinses. In lange uitweidingen over de Wittelsbachs in Beieren, de omgeving waarin ze opgroeide, school en studies, haar familiale achtergrond komen we te weten wie Elisabeth was alvorens ze kroonprinses van België werd. Raskin trok ervoor naar Beieren, spoorde er getuigen en zeldzame documenten op. Iedereen die betrokken was bij haar opvoeding wordt opgevoerd, hoofdstuk na hoofdstuk passeert de hele familie met naam en toenaam de revue.

Wat men deze biografie moet nageven, is dat ze uitstekend is gedocumenteerd. Ook verder in het boek getuigt de auteur van een tomeloze registratiedrift. Evrard Raskin is het soort historicus dat zich graag strikt aan de feiten houdt. Om zijn verhaal waarachtig te maken schijnt hij niet aan de behoefte te kunnen weerstaan talloze feiten, weetjes, data en cijfers tentoon te spreiden. Hij hanteert daarbij een heldere, maar ook soms ietwat secce stijl. Op een barokke volzin zal je Raskin nooit betrappen, niets wordt aan de fantasie overgelaten. De onbezonnen attitude, waarmee jonge ambitieuze historici de historische feiten soms ondergeschikt aan hun eigen interpretatie maken, is niet aan deze auteur besteed. Gezien zijn respectabele leeftijd kunnen we de auteur dan ook niet van

jeugdige bevlogenheid verdenken. Het lijkt er soms op dat hij gekant is tegen elke vorm van speculatieve beschouwing, die niet door concrete feiten is aan te tonen. Een voorbeeld kan dit verduidelijken.

Er zijn enkele goede redenen om Elisabeths quasi-religieuze bejegening en beleving van muziek te kaderen binnen een traditie die in de romantiek ontstond. Gecombineerd met de afstandelijke houding die ze tegenover traditionele godsdienst aannam, is wel eens de term ‘pantheïsme’, en meer specifiek ‘muzikaal pantheïsme’ gebruikt². Het is een begrip waarmee de intense contacten tussen Elisabeth en corifeeën zoals Schweitzer of Einstein in een bredere context kunnen worden geïnterpreteerd, een perspectief dat de anekdotiek van Elisabeths levenswandel overstijgt. Vanuit een orthodox feitenfetisjisme is dit echter te betwijfelen: Elisabeth heeft het woord pantheïsme wellicht nooit gebruikt, het is nergens in de bronnen terug te vinden. Om de correspondentie tussen Elisabeth en Schweitzer te karakteriseren, vindt Evrard Raskin de term pantheïsme dus simpelweg ‘overdreven’. Hij reduceert de bijzondere band tussen beiden tot eenzelfde smaak, persoonlijke emoties, het erg gesteld zijn op elkaar. De indrukwekkende snor van Schweitzer zou daarbij een bijzondere rol hebben gespeeld. Ook over andere contacten die Elisabeth met wereldberoemde kunstenaars en intellectuelen had, suggereert hij dat die ingegeven waren door fysieke eigenschappen van de gespreks-

2 Die idee vormt de rode draad in WILLEM ERAUW, *Koningin Elisabeth. Over pacifisme, pantheïsme en de passie voor muziek*, Gent, 1995.

partners³: de rijzige gestalte van Huysmans, de karakterkop van Ysaÿe, de witte toga van Tagore, de warrige haardos van Einstein. Terwijl de correspondentie van Elisabeth met velen van deze grootheden kan leiden tot cultuurhistorische of filosofische beschouwingen, wordt de ideeëngeschiedenis hier haast letterlijk gereduceerd tot de fysieke, tastbare realiteit.

Dit geldt eveneens voor de houding die Elisabeth tegenover het communisme aannam. Evrard Raskin voert hierbij enkele veelzeggende getuigen op. Hij vindt geen doekjes om haar communistische sympathieën, maar het is tevergeefs zoeken naar een aanzet of poging tot verklaring van deze merkwaardige houding. Ze zou beïnvloed zijn door Hendrik De Man en zijn ideeën over een autoritair geleide corporatistische maatschappij. Ze deelde haar naïeve geloof in de sociale rechtvaardigheid van het communisme met vele toenmalige kunstenaars en intellectuelen. Op de vraag waarom een figuur als een koningin zich tot het communisme voelt aangetrokken, wordt nauwelijks ingegaan. Het raadsel of de paradox blijft voortbestaan⁴. Haar passie voor muziek, haar beleving van die ideale en abstracte klankwereld, kon wellicht een voedingsbodem zijn voor een maatschappijbeeld waarin het egalitaire ideaal lijkt verwezenlijkt. Maar ook hier weer houdt de auteur zich verre van zulke bespiegelingen, waarin cultuur en politiek door de verbeelding van de historicus zouden worden samengebracht.

De waarde van dit boek is ongetwijfeld te vinden in de grote rijkdom aan nieuwe feiten die de auteur heeft opgespoord. Interessante en vaak verrassende feiten, waardoor we heel wat meer te weten komen over de koningin en zij die haar levensweg kruisten. Dit werk is misschien nog het best te bestempelen als een kleurrijk *tableau vivant*. De diepere betekenis ervan lijkt te zitten in de talloze minutieuze details, in de bewuste opsomming van schijnbaar overtollige data, namen, jaartallen of cijfers. Een van de kastelen waar de Wittelsbachs woonden, stond aan de Tegernsee, 'een relatief groot meer dat 6.500 meter lang, 2.500 meter breed en 72 meter diep is'. Voor sommigen zijn zulke opsommingen misschien te langdradig of breedvoerig, voor anderen kenmerken ze de diepgang van dit boek.

Willem Erauw

³ Evrard Raskin verduidelijkt dit nog in een gesprek met Walter Pauli, in de boekenbijlage van *De Morgen*, 27.4.2005.

⁴ Cf. MARC REYNEBEAU in *De Standaard der Letteren*, 28.4.2005.